

vetés, hanem egy romániai magyar kommunista — az író — belső fejlődésének, küzdelmeinek árnyalt, hiteles és teljes epikus ábrázolása is. „Érzelmes utazás”, mint Sterne klasszikus műve, „esszéregény”, ha tetszik, mint ahogy az volt Méliusz előző nagy sikerű regénye: a *Város a ködben* is. Egy érzékeny és igazságra törekvő emberi személyiséget szembesít egy történelmi korszak szörnyűségeivel és tragédiáival, s keresi a feloldás, a túljutás lehetőségeit, módozatait. Ember és történelem szembenállásában, konfliktusában ölt alakot a regény: egy meggyőződés, egy felismerés regénye, amely ennél fogva nemcsak a történelmi helyzetről, egy kor drámai ellentmondásairól, hanem egy emberi tudat és személyiség formálódásáról: vívódásáról, felismeréseiről is számot ad. (*Kriterion*, 1973.)

POMOGÁTS BÉLA

Jókai Anna: Szeretteink, szerelmeink

Kétciklusnyi novellát (*Valami jó, Miről beszéltünk?*) és egy drámát (*Tartozik és követel*) tartalmaz Jókai Anna kötete. Szerencsés választás volt a *Szeretteink, szerelmeink* főcímmé emelése. A novella címének ugyan erősen ironikus jelentése van, hisz a hős éppen hogy torkig van kellemetlen, kisszerű, fárasztó szeretteivel és szerelmeivel, valójában az írónőnek hőseihez való viszonyát fejezi ki. Írásaiban önnön természetük és a viszonyok miatt szerencsétlenné váló, vergődő figurák hemzsegnek. Jókai Anna láthatólag eléggé kívülről és eléggé hűvösen, némi ellenszenvvel ábrázolja őket, pedig ezek a mi szeretteink és szerelmeink, ezek vagyunk mi és az ismerőseink, az írónő világa. Nem lehet róluk megfeledkezni, nem lehet róluk nem tudni, nem lehet sorsukat megszépíteni. Szeretni kell őket, segíteni kell rajtuk, ezt sugallják a novellák, még akkor is, ha látszólag azt mondják: segíteni nem lehet rajtuk és szeretni őket oly nehéz.

Jókai Anna kimondatlanul is makacsul hisz abban, hogy valóságos emberi értékek maradnak kiaknázatlanul szüntelenül. A *Tartozik és követel* hősnője, Ildikó mondja: „Két élet van. Az egyik, amit folytonosan elképzelek magamnak. És egy másik, amelyikbe naponta belekényszerülök.” Az értékek, az elképzelt élet megvalósulásának megghiúsulása egyrészt arra vezethető vissza, hogy az emberek érzéketlenül mennek el az igazi értékek mellett, észre sem veszik a reimsi angyalt, a maguk partikuláris gondoljaival és céljaival vesződvé nem fogják fel egy tágasabb és értelmesebb élet hívását. Másrészt arra, hogy a szerencsétlen életükből való kiútkeresés izgalmában álutakra tévednek. Nem tudják az életüket nyílttá, másokért valóvá formálni, pótcselekvészerű menedékekben reménykednek, s azokban szükségképpen csalódnak. A KÖZÉRT-pénztáros Juló az esti tv-filmtől vár felüdülést, de a kiadott műsortól eltérően beiktatott zongorahangverseny ettől is megfosztja (*Valami jó*). A vonaton utazó hétvégitelek-tulajdonosok pihenésre, egészséges környezetváltozásra sóvárognak, s éppen ebben kell csalódnuk szomszédjuk halálhíre miatt (*Betonalap*). Az *Emlékirat* testi hibája miatt magányos Margója egy magához hasonlóval köti össze sorsát, de csak még boldogtalanabb lesz. A *Kislány, kutyával* Erzsikéjének egyetlen öröme az általa idomított kutya, de még az is hűtlen lesz hozzá. Ugyanezt mondja a kötet egyik legszebb novellájának, a *Miről beszéltünk?*-nek a példázata: „A banánhalak fölfedezték a barlangot a végtelen tengeren. A barlang teli volt finom falatokkal. A banánhalak be-bejártak, ették a lakomát a barlangi sötétben. Egyszer aztán már annyit ettek, hogy nem fértek ki többé a barlang száján.” Az ember örökre foglya marad kisszerű vágyainak, ha lemond a végtelen élet perspektívájáról. Az álkielégülések érdekében lemond arról, hogy

életét és önmagát alakítóvá, tevékenyvé és messzetekintővé váljon. Kietlen életből „valami jó” után eseng, ahelyett, hogy az élet kietlenségére keresne orvosságot.

Ez az eszmei magja az első ciklus novelláinak, melyekben ennek megfelelően gyakori a csattanóval végződő, kiszámítottan zárt, kerek felépítés. (Van erre példa a második ciklusban is: a *Selyem Izabella* fékezhetetlen, tanárnőjét inzultáló Nikójáról az utolsó mondatban tudjuk meg, hogy egyedül ő segített szívesen az öreg takarító néneinek.) Ennek a novellastruktúrának, mely legközelebbi rokonságban a XIX. század nagy elbeszélőivel van (Maupassant, Csehov), az a funkciója, hogy a novella végső fordulata leplezze le a hősök kettős megcsalátottságát. Az egész novellában „valami jó” után vágyakoznak, s a csattanó azt is megkérdőjelezi. A *Miről beszéltünk?* ciklus inkább életképszerű (*Kísérelt*), összevonó-emlékező (*Szeretteink, szerelmeink, Selyem Izabella*), mozaikos (*A reimsi angyal*), vagy sajátos dialógikus (*Miről beszéltünk?*) formákat alkalmaz. Ez utóbbi megoldás vezet át a *Tartozik és követel* drámai formájához. A novellákban kavargó indulatok itt nyílt konfliktusokban törnek elő, a befejezés azonban novellaszerűen fájdalmas-ironikus csattanó. Ildikó és Miklós házasságát az albérlésben lakás, a kiszolgáltatottság, az anyagi gondok, a megerőltető munka mérgezi meg. Már-már szétköltöznek, amikor a fiú apjának halála révén jutnak pénzhez, s végre megszabadulnak kietlen és megalázó életformájuktól. Jókai Anna ebben a művében fejezi ki legdirektebben, hogy mai létünk emberi-erkölcsi nyomorúságainak jelentős része nagyon is megfogható, megoldatlan kérdések folyománya. Orvosi szigorral és kérelhetetlenséggel mutat rá a beteg pontokra, nem kommentál, nem érzeleg. Rámutat, s fájdalmas, lemondó tündését már elhallgatja.

A figurák, a színterek és az események hétköznapiak. Nemegyszer az egész novella lényege a kitűnő megfigyeléseken alapuló hiteles atmoszférateremtés: A *határ*, *Kísérelt*. Ez utóbbi egyébként az egész kötetben egyedülálló, ellenállhatatlan mulatságos telitalálat. A vidéki író-olvasó találkozóra utazó híres költő, Lala körül felvonul a város „kultúros” elitje (költő, könyvtáros, funkcionárius, újságíró), de mivel nincs egymás számára mondanivalójuk, ivással, nótázással, pajzán viháncolással, tartalmatlan kedélyeskedéssel igyekeznek betölteni a közöttük tátongó űrt. Jókai Anna eredendő kritikai hajlamából, kérelhetetlen valóságfaggatásából következik, hogy mai életünkről rajzolt körképe eléggé vigasztalan. Csak azt látja, ami baj, csak az érdekli, ami keserves az életben: a halál fenyegetése (*Betonalap*), a családját tönkretévő akaratsyenge férj (*Kislány, kutyával*), a testi hibás ember vergődése (*Emlékirat*), az öregek magánya, kedvetlensége (*Szép délután*), a magyar turisták, akik soha sem juthatnak fel az Eiffel-torony csúcsára (*A határ*). A logikus gondolkodás pesszimistává teszi Jaáró professzort (*Miről beszéltünk?*), aki csak szeptemberi és januári embereket ismer, azaz olyanokat, akik már nem, és olyanokat, akik még nem képesek konstruktív cselekedetekre. A gyerekek önzők és önkényesek (*Csaba a téren*), az iskolai állapotok eléggé kiábrándítóak (*Selyem Izabella*). A *Tartozik és követel* tanulsága szerint nem gonoszak, nem céltalanok és nem ostobák ezek az életek, csak elviselhetetlenek. A novellák és a dráma végső eszmeisége ezért a boldogtalan életek fölött érzett fájdalom és felháborodás mozgósító ereje. Elutasítása mindannak, ami üres, önző és kisszerű.

A *Miről beszéltünk?* szakállas professzora és szakállas vizsgálója közötti beszélgetés finom iróniával mutatja be a nemzedékek közötti eltávolodás olyan fokát, melyen a partnerek már szinte egymás szavát sem értik. A novella azonban ezen túl a gyógyíthatatlan bajok problémáját is felveti, test és lélek olyan diszzonanciáit, melyekre egyelőre nincs orvosság. Jókai Anna a veszteségek, a sérülések írója. De mindezt nem tartja az egész világ, emberiség, társadalom végső elvének: „... most már végleges: nem a világot csukták be. Az én ablakom lett tejüveg.” Homályossá, bizonytalaná, áthatolhatatlanná válhat az egyes ember számára az ember véges létezésének értelme, de a világot nem lehet becsukni. Az ember tökéletesedni vágyón tölti be szerepét és találja meg élete szépségét. (*Szépirodalmi*, 1973.)

IMRE LÁSZLÓ